

2. СОВРЕМЕННАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ПОЧВ, СТРУКТУРА ПОЧВЕННОГО ПОКРОВА, МОНИТОРИНГ ПОЧВ

СИНХРОННАСЦЬ (СУАДНОСІНЫ) МОРФАЎТВАРАЛЬНЫХ І ГЛЕБАЎТВАРАЛЬНЫХ ПРАЦЭСАЎ НА СХІЛЕ Ў НАСЕЛЕНЫМ ПУНКЦЕ ЯСЁНКА (НІЗКІ БЕСКІД)

Ян Гасіор, Бернадэта Альварэз, Малгажата Шостак

Універсітэт Жешува, біялагічны і сельскагаспадарчы факультэт

У параўнанні з глебамі раўнін спецыфіка функцыянавання горных глебаў звязана, перш за ўсё, з нахілам і ўзвышэннем паверхні [9, 3]. Звыш таго, працэс глебаўтварэння ў раёне асобных горных сістэм значна адрозніваецца ўплывам мясцовага клімату, які залежыць ад ўзроўня над паверхняй мора, тыпу глебаўтваральных парод і спосабу выкарыстання глебы [6, 11].

Раён Нізкага Бескіда належыць да Унутраных Заходніх Карпатаў і абмяжоўваецца з поўдня лініяй водападзелу Балтыйскага і Чорнага марэй, а з поўначы – ланцугом перадгор'яў. Яго галоўныя вяршыні ледзь дасягаюць 1000 м над узроўнем мора. Па геаграфічным становішчы ён адносіцца да Карпацкай дэпрэсіі і ў заходняй частцы фарміруецца Магурскім насоўваннем, а ва ўсходняй складаецца з двух частак (з Дукельска-Ужоцкімі складкамі, ссунуўшы з поўдня на Сілезскае насоўванне). Пародамі, якія фарміруюць гэтыя геалагічныя структуры, з'яўляюцца Карпацкі фліш з тоўшчай да некалькіх тысяч метраў, які характарызуецца чаргаваннем слаёў пяшчаннікаў, глін, мергелю, абломкаў і глыбаў больш ранніх скал, выяўляючых наяўнасць усіх стратыграфічных звёнаў: ад мелавога перыяду да алігацэну.

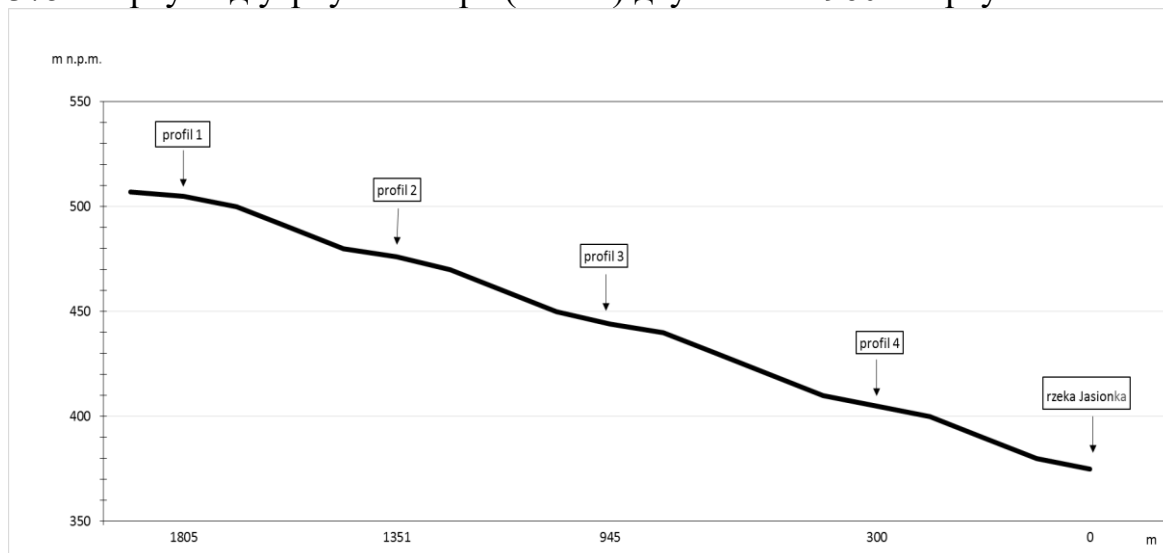
З пункту гледжання кліматычных характарыстык да вышыні 600 м над узроўнем мора выяўляюцца прыкметы цёплага ўмеранага клімату, а вышэй – халоднага ўмеранага горнага клімату. Раён Нізкага Бескіда знаходзіцца пад пераважным уплывам кантынентальнага клімату з моцным уздзеяннем цёплых паветраных мас, якія наплываюць з Венгерскіх раўнін.

Сучасныя працэсы выветрывання, эрозіі і дэнудацыі на схілах выклікаюць марфалагічныя змены паверхні і, мадыфікуючы глебавы працэс, перашкаджаюць утварэнню адносна ўстойлівага глебавага профілю, амаладжваючы яго ў верхняй частцы і выпуклых частках схілу і надбудоўваючы ў яго ўвагнутых і спадзістых частках [8].

Засяленне гэтай тэрыторыі, якое інтэнсіўна развівалася з пачатку XIV стагоддзя, паступова змяняла структуры натуральных лясных экасістэм і іх межаў, вынікам чаго стала развіццё адкрытых экасістэм (лугоў, пашы, ворных зямель, забудаваных тэрыторый) і прагрэсавальнае геамарфалагічнае і глебавае пераўтварэнне [2].

Мэтай даследаванняў з'яўляецца вызначэнне структуры глебавага покрыва схілу і сувязяў глебаўтваральнага і марфалагічнага працэсаў уздоўж абранага трансекта.

Даследаванні на мясцовасці праводзіліся ў берагавой паўночнай частцы Нізкага Бескіда (з характэрным для нізкіх гор рэльефам), які мяжуе з Ясельска-Саноцкімі ўпадзінамі ў населеным пункце Ясёнка. Для праведзеных у 2014–2015 гадах даследаванняў быў абраны адносна доўгі спадзісты схіл з паўднёвым узвышшам, які інтэнсіўна выкарыстоўваецца ў сельскай гаспадарцы. Падчас работ на мясцовасці быў адмераны геамарфалагічны зрэз А-В ад вышыні 507 метраў над узроўнем мора да 375 метраў над узроўнем мора (мал. 1) даўжынёй 1960 метраў.

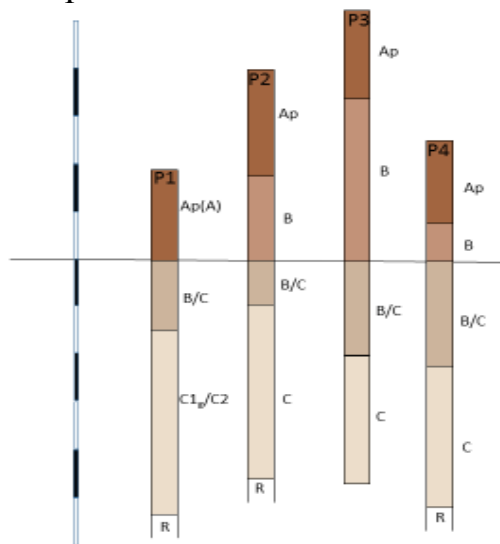
Мал. 1 – Папярочны перасек геаметрыя паўднёвага схілу ў Jasienka

У межах зрэзу адкрыта 18 глебавых профіляў і выканана 24 адтуліны глебавым свідрам. У працы прадстаўлена марфалагічная структура глебы, атрыманая з чатырох характэрных становішчаў на схіле. Вызначана тоўшча асобных генетычных гарызонтаў і іх марфалагічная характарыстыка.

Апісанне даследаванай мясцовасці. Населены пункт Ясёнка размешчаны па абодва бакі вадацёку з шыротным накірункам цячэння з усходу на захад. Яго правы бераг злучаецца з паралельным рэгулярным валам з верхняй кропкай 507 метраў над узроўнем мора. Ад гэтага пункту быў акрэслены трансект, які заканчваецца ў рэчышчы вадацёку на вышыні 375 м над узроўнем мора (мал. 1). Абраны схіл з'яўляецца

дастаткова спадзістым з сярэднім узроўнем ухілу 6,7%, месцамі ад 2,0 да 12,9%. Паўднёвая экспазіцыя, спадзісты ўхіл і вялікая рэгулярнасць паверхні дадзенага схілу ствараюць спрыяльныя ўмовы для яго асваення. У ніжняй яго частцы да вышыні 385 метраў над узроўнем мора размешчаны гаспадарчыя пабудовы і агароды, а вышэй цягнуцца сельскагаспадарчыя палі. Сістэма дадзеных палёў з'яўляецца характэрнай, бо іх больш доўгія восі паралельныя гарызанталю. У выніку вырошчвання паміж межамі палёў утварыліся адкосы, якія падпіраюць тэрасы (да 1,2 м вышынёй), з-за чаго паверхня палёў значна сплюшчана. Формы воднай эрозіі на плоскім шырокім хрыбце вала не прыкметныя, аднак ён больш схільны да ўплыву дэфляцыйных працэсаў, якія звязаны з уздзеяннем спецыфічных вятроў, якія дзьмуць з поўдня ад Дукельскага і Ясліскага перавала. Пад'язныя дарогі да палёў праходзяць пераважна згодна з нахілам паверхні тэрыторыі і адрэзкамі ў цяснінах, якія прывязаны да выпукласці мясцовасці.

Марфалагічная будова глебы схілу. Вывучаны паўднёвы схіл размешчаны ў тыповай для бурых глеб кліматычнай і расліннай зоне [7, 10]. Біятопныя і трафічныя ўмовы ў яго межах дазволілі правільна сфарміравацца галоўным сляям глебы. З даследаванняў мясцовасці і прадстаўленага набору глебавых профіляў (мал. 2) вынікае, што з часу сельскагаспадарчага выкарыстання гэтых глеб (звязанага з абязлесеннем) прагрэсавала паступовае пераўтварэнне паверхні, якое прывяло да ўзнікнення сістэмы тэрас.

Мал. 2 – Баланс эрозіі і аблогі матэрыялу ў межах схілу глебы

Іх прызначэннем з'яўлялася абмежаванне змыву і паверхневага сцёку. У верхняй частцы схілу на вышыні 476 метраў над узроўнем мора (профіль 2) пры невялікім ухале (каля 4%) тоўшча асобных генетычных

гарызонтаў і іх будова найбольш дакладна паказваюць на кліматычныя і раслінныя ўмовы, глеба аналагічная бурым глебам раўніннай мясцовасці [5, 4]. Ілювіяльны гарызонт ў гэтай глебы з тоўшчай 18 см – мяккі і структурны.

У сярэдняй частцы схілу з падобным ухілам паверхні (профіль 3) перанос адкладаў стварае глебавы профіль. Фарміруюцца ілювіяльны гарызонт В тоўшчай 35 см, а ніжэй – пераходны да мацярынскай скалы гарызонт С тоўшчай 19 см. У профілі гэтай глебы цвёрдыя пароды Карпацкага фліша да глыбіні 1 м не сустракаюцца.

У ніжняй частцы схілу, якая інтэнсіўна апрацоўваецца, з ухілам паверхні прыкладна 8% і, акрамя таго, рэльефам, які спрыяе папярэчнаму сцёку і змыву глебы (профіль 4), ілювіяльны гарызонт В скарачаецца прыкладна да 8 см, а мацярынская парода знаходзіцца адносна павярхоўна – на глыбіні 47 см. Інакш функцыянуе глеба без ляснога полага на плоскай шырокай выраўнаванай вяршыні (профіль 1). Нягледзячы на тое, што яе становішча выключае павярхоўны сцёк і змыў, профіль у яе выключна неглыбокі. Мацярынская парода залягае ў дадзенай глебе на глыбіні каля 20 см, непасрэдна пад гумусавым гарызонтам. Пароду фарміруе жарства Карпацкага фліша з монаклінальным, амаль вертыкальным, заляганнем, тонкапластавая, з папераменнай глінянай і пяшчанай зярністасцю.

Гліняныя пласты фліша праяўляюць занальныя акісляльна-аднаўленчыя рэакцыі. Паверхня гэтай глебы падвяргаецца ўздзеянню спецыфічных, вельмі частых і імпульсных паўднёвых вятроў, якія выдзімаюць глебу. Працэс дэфляцыі інтэнсіўна разбурае глебавы профіль і прадухіляе стварэнне тыповага ілювіяльнага гарызонту В.

Заклучэнне. 1. Тоўшча гарызонтаў у розных частках схілу ўказвае на праходжанне эразійна-аккумулятыўных працэсаў, якія фарміруюцца ў выніку паверхневага сцёку і змыву. 2. Глебавы матэрыял, які назапашваецца ў раёне схілу, павялічвае тоўшчу ілювіяльнага гарызонту В і пераходнага гарызонту ВС. 3. Плоскай шырокія выраўненыя вяршыні Нізкага Бескіда падлягаюць інтэнсіўным працэсам дэфляцыі, якая скарачае тоўшчу паверхневых гарызонтаў глебаў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Andrzejczak M. 2005. Ilość oraz skład granulometryczny i chemiczny spłukiwanego materiału glebowego na wybranych obiektach badawczych w Sudetach. Woda-Środowisko- Obszary Wiejskie. 5/2 (15), 185 – 200.

2. Gašior J., Jakobieńczyk W.F., Oliwa B. 2003. Kształtowanie się właściwości gleb górskich Karpat pod trwałymi użytkami zielonymi. Zesz. Nauk. AR Kraków. 399, 71 – 79.

3. Gašior J., Właśniewski S., Hamor A., Bartman M. 2017. Procesy glebowe na północnym stoku Cergowej jako wskaźniki geomorfologicznych procesów stokowych w Beskidzie Niskim. Acta Carpathica. 25/26.

4. Klima K., Wiśniowska-Kielian B. 2007. Ocena strat gleby w wyniku spływu powierzchniowego w rejonie wyżynnym zależnie od rodzaju użytku. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 520, (cz. II), 821 – 827.

5. Klimek K., Lanczont M., Nogaj-Chachaj J. 2006. Historical deforestation as a cause of alluviation in small valleys, subcarpathian loess plateau, Poland. Regional Environmental Change. 6 (1/2), 52-61.

6. Kowalczyk A., Kuzniar A., Twardy S. 2011. Permanent turf grass as the factor alleviating water erosion in the Carpathian Mountains. Journal of water and land development. 15, 41-51.

7. Partyka A. 2001. Procesy glebowe na stokach na przykładzie miejscowości Terka w Bieszczadach Zachodnich. Zesz. Nauk. AR w Krakowie. 375, 15 – 26.

8. Partyka A., Gašior J. 2003. Struktura pokrywy glebowej na południowych stokach w wybranych miejscowościach Bieszczadów Zachodnich. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 493, 455 – 463.

9. Smetanová A., Verstraetend G., Notebaert B., Dotterweiche M., Létalf A. 2017. Landform transformation and long-term sediment budget for a Chernozemdominated lowland agricultural catchment. Catena. 157, 24–34.

10. Uziak S. 1969. Wpływ rzeźby terenu na typologiczne zróżnicowanie pokrywy glebowej w Karpatach Fliszowych. Roczn. Gleb. 20, 81 – 96.

11. Zaleski T., Korzeniak J., Kalemba A. 2007. Antropogeniczne przekształcenia pokrywy glebowej łąk porolnych w Wołosatem (Bieszczadzki Park Narodowy). Roczn. Bieszcz. 15, 253 – 266.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЧВЕННОГО ПОКРОВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ БЫХОВСКОГО РАЙОНА

**Т.Н. Азаренок, С.В. Шульгина, О.В. Матыченкова,
Л.И. Шибут, Д.В. Матыченков**

Институт почвоведения и агрохимии, Минск

Для успешного ведения сельскохозяйственного производства необходимо иметь достоверную научно-обоснованную информацию о количественных и качественных показателях компонентного состава почвенного покрова. Именно достоверная и своевременная информация о состоянии почвенного покрова – залог рационального землепользования, эффективного земледелия, качественной оценки земель. С этой целью в республике периодически проводятся почвенно-агрохимические обследования сельскохозяйственных земель. К настоящему времени в республике проведены 3 тура почвенных и 13 туров почвенно-агрохимических обследований.

Согласно почвенно-географическому районированию Быховский район относится к Центральной (Белорусской) провинции, Восточному округу, расположен преимущественно в пределах Центрально-Березин-